

===== *Novák Attila* =====

/// Szeretetsomagból export

A magyar ortodox zsidóság szentföldi kóserkonzervakciója (1948–1957)*

== Bevezetés

Az 1967-es arab–izraeli háború lázában égő és annak következményeitől tartó magyar felekezeti zsidóság vezetői 1967. június 23-án az Állami Egyházügyi Hivatal egy helyiségében gyülekeztek. A magyar–izraeli diplomáciai viszony június 12-i megszakítása sokkolta az ott helyet foglaló 13 vezetőt, nem véletlen, hogy a hatásairól kérdezgette őket – az egyébként az ő ellenőrzésüket is felügyelő – állami tisztviselő.¹ A zsidó közösség véleményére kíváncsi Prantner József (1911–1975), az Állami Egyházügyi Hivatal akkori elnöke azzal szembesült, hogy a magyar ortodoxia jelen lévő vezetői, Schück Jenő főrabbi (1895–1974), az Ortodox Rabbitanács elnöke és Mandula Sándor (1907–1969), a Budapesti Izraelita Hitközség Ortodox Tagozatának (ביהוט) vezetője elsősorban amiatt aggódtak, hogy a kapcsolatok megszakítása veszélyeztetheti az Izraelnek szánt (kóser) hús „útját”. Bár Prantner leintette őket, mondván, hogy ennél fontosabb ügyek is vannak, az világosan látszott, hogy a szigorúan vallásos zsidóság magyarországi vezetői kardinális kérdésnek tartották a Budapestről a zsidó államba szállított, a zsidó vallási szabályoknak megfelelő hús ügyét.

A két ország között zajló hús-tranzakciónak csak egy részét alkották a szeretetsomagok, a többi export volt, ám a magyar ortodox zsidóság számára óriási jelentőséggel bírt az egész művelet. Az izraeli magyar sajtóban is lehetett olvasni a Magyarországról érkező szeretetsomagok témájáról. Az izraeli zsidóság szeretetsomagok tucatjait

* = Itt szeretném megköszönni Lózsy Tamásnak, a MAOIH (Magyarországi Autonóm Ortodox Izraelita Hitközség) levéltárosának a segítségét, aki aktívan segítette munkámat. A témára ő irányította a figyelmemet előadásával, amely az NKE MTKI „Többszörös kötésben” című konferenciáján, 2018. február 5-én hangzott el „Húskonzervakció 1948–1957. A magyar orthodoxia izraeli szeretetsomag-küldeményei” címmel.

1 = MNL OL XIX-A-21-a M-6-3/1967. Feljegyzés az Állami Egyházügyi Hivatal értekezletéről, 1967. június 28.

kapta, főleg az Egyesült Államokból (1948-ban 800 ezret),² ám a magyar akció egészen rendkívüli volt. A vasfüggöny mögül, egy ún. kommunista ország zsidó felekezeti intézménye támogatta az újjászülető zsidó állam polgárait – ráadásul (a kezdettől eltekintve) a pártállam engedélyével. A kóser marhahúskonzervek, illetve ezek kivitelének ügye egészen 1948-ra nyúlik vissza. A történetnek vannak kifejezetten magyar, de a palesztinai/izraeli helyzetre is jellemző regionális vonatkozásai, szerepet játszanak benne karitatív és vallásjogi megfontolások is. Ugyanakkor Izrael megerősödésével és az ottani hús-helyzet megnyugvásával előtérbe kerülő kereskedelmi szempontok is lényegesek voltak. A történetünk szempontjából számító szeretetcsomagok a magyar ortodox zsidóság (bár neológ adományozók is voltak) felajánlása volt a palesztinai/izraeli zsidóság számára, ez nem üzleti célú tevékenység volt. Ugyanakkor a korszakban (a szeretetcsomagokhoz hasonlóan) az ortodox vallási establishment – rabbi, metszők és vallási felügyelők (masgihim) részvételével zajló – kereskedelmi típusú exportja is jelen volt ugyanúgy, 1957 után pedig dominánssá vált.

A vészidőszak pusztítása után, 1948-ban a 275 vidéki hitközség 53,6 százaléka volt ortodox,³ míg az irányzat zászlóshajója, a budapesti több ezer adófizetővel rendelkező nézett ki: 1400 bekebelezett (teljes jogú) és 8000 fő (a családtagokkal együtt), őket pedig – állítólag – 28 fiókimaház szolgálta ki.⁴ Egy nem pontosan datálható, a Marhaközvágóhíd kirendeltségéhez 1946-ban írt levélben 25 ezer hitközségi tagról ír az ortodox hitközség képviselője, akit a marhahússzükséglet biztosítására szólítottak fel.⁵

A háború után a Budapesti Autonóm Orthodox Izraelita Hitközségnek Kahan-Frankl Samu (1890–1970), majd a Budapesti Izraelita Hitközség Ortodox Tagozatának (ВИНОТ) 1950-től 1956-ig Spiegel Menyhért (1922–1956), később (mások mellett) Paskusz Mór, majd Mandula Sándor (elnök: 1962–1969) voltak a világi vezetői. Sebestyén Antal (1887–1964)⁷ 1949-től az ortodoxia titkáráként a kósersági (kasrut/kasrusz) ügyekért volt felelős. Ugyanakkor érdemes azt tudni, hogy az ortodox hitköz-

2 = = *Új Kelet*, 1955. március 16. 1.

3 = = Frojimovics, 2008: 376.

4 = = Köszönöm Beke Zsolt (Holokauszt Emlékközpont) adatait.

5 = = MAOIH Levéltára. Kimutatás, 1954. január 28.

6 = = MAOIH Levéltára. Levél a Marhaközvágóhídhoz (keltezetlen).

7 = = Sebestyén Antalnak, mint a hitközség főtisztviselőjének az 1950-es izgatási ügyében. Mandel Miksa feljelentette, hogy Sebestyén „demokrácia ellenes kijelentéseket” tett. Az 1950 júniusában elrendelt nyomozást ugyanazon év decemberében megszüntette dr. Ohidy Lajos államügyész. Berger Jenőt, Groszberg Jenőt és Halpern József hitközségi tisztviselőket kihallgatták. Lásd BFL XXV.6o.f. 32810/1950. Budapesti Államügyészség, 1950-es politikai büntető iratok; ÁBTL 1.4. 1073/1950 Dr. Sebestyén Antal ügye.

ségekben (mind a mai napig) a rabbik határozzák meg a dolgok folyását, a világi vezetők szerepe másodlagos – a valóságos hatalom szempontjából.

Neves rabbik működtek a ВИНОТ keretén belül, így Czitron József (1895–1957), aki az Ortodox Rabbitanács elnöke is volt 1950-től. Az (ortodox) rabbinikus bíróság elnöke (av bet din) Budapesten Czitron után Jakubovits Simon soltvadkerti főrabbi (az 1956-os forradalom után megszűnt jesiva vezetője), majd Moskovits Bernát, 1958-tól Weisz Márton (Majse) (1904–1982) lett, míg 1959 őszétől (a már említett) Schück Jenő miskolci főrabbi lett az újjáalakult Ortodox Rabbitanács elnöke.⁸

Komoly utánpótlási problémák is voltak az ortodoxiában,⁹ aztán az 1956-os forradalom után olyan sokan távoztak az országból, hogy az országos infrastruktúra fenntartása (főleg ami a rituális metszőket, rabbikat, tanítókat illeti) nagy nehézségekbe ütközött. A magyar forradalom után kb. tíz rituális metsző maradt Magyarországon, pedig előtte 59-en végezték ezt a tevékenységet.¹⁰ Kóserháttal foglalkozó metszői és vallási felügyelői, valamint kóser húsboltjai a neológ hitközségnek is voltak, ám írásunkban a kóserhús-helyzettel, a marhahúskonzerv-akcióval a budapesti ortodoxia szempontjából foglalkozunk.

= = = A kóserhús-ellátás helyzete 1945 után

A második világháború utáni magyarországi húshelyzet nem volt megnyugtató, a közellátási miniszter – a háború okozta élőállat-veszteség és a logisztikai-ellátási zavarok miatt is – szigorúan szabályozta a vágásokat, valamint a jegyrendszer még 1946-ban is érvényben volt. A kóser hús helyzete szintén nem számított a könnyen megoldható kérdések közé. A kóser marhahús előállítását – a מליחה, בדיקה ניקור, טחיט, azaz a levágás, a vizsgálat, a tisztítás (reinjolás) és a kisózás (vértelenítés) egész folyamatát – szigorú vallási szabályok határozták meg. Az előírások szerint a marhát a tizenegyedik bordájáig hasznosíthatták. Az állat hátsó fertályán fut keresztül egy speciális ín, a szököín, melynek a fogyasztását a Tóra tiltotta (1 Mózes 32: 32–33). Jákobnak – Ábrahám unokájának, a zsidó nép egyik ősatyjának – a bibliai hagyomány szerint az Istennel való tusakodásában ütés érte ezt a forgócsonton lévő ínját, ezért volt a tiltás.¹¹ Ennek az ínnak a kimetszése nagy szakértelemet igényelt, csak kevesen tudták elvégezni. Ezért alakult ki az a szokás az egész askenázi (zsidó) világban, hogy a marha első felét használták fogyasztásra, míg a hátsó részét nem kóser húsként hasznosították, eladták. Az inak és más ehhez hasonló eltávolítását reinjolásnak hívják (ez egyfajta tisztítást jelent); a reinjoló

8 == Bocskai, 2003.

9 == Oberlander, 2016.

10 == Schück, 1959: 156–162.

11 == A Midrások szerint Jákob Mikháel angyallal, más vélemény szerint Számáéllal, Edom/Ézsau égi őrzőjével tusakodott.

feladata a levágott állatban lévő faggyú eltávolítása is. Az állat tüdejét is megvizsgálják; ha sérülést látnak rajta, nem kóser. A kóserrá válás „utolsó” fázisa közvetlenül a vágás után kezdődik, mivel sok vér távozik ekkor, illetve a levágott állat fellógatásánál is. A megfelelően levágott és előkészített (reinigolt stb.) húst a vértől teljesen „megszabadítják” (3Mózes 7:26). A végső állapotot áztatással és kisózással érik el: az egész folyamatra meghatározott idő, 72 óra áll rendelkezésre – az állat levágása után. Amennyiben bármiféle kóser hústermék készül a nyersanyagból, vallási/kóser-sági felügyelő (masgiach) vigyázza a gyártás folyamatát, hogy megfeleljen az előírásoknak, ne keveredhessen rituálisan nem tiszta (tréfli) anyagokkal a termék.

1947 márciusában a Budapesti Autonóm Orthodox Izraelita Hitközség elöljárósága levelet írt (valószínűleg a közellátásügyi) miniszterhez, több kérést is megfogalmazva.¹² A Halpern József hitközségi titkár és Spiegel Menyhért elnökhelyettes által aláírt beadványban leírták a budapesti kóser-helyzetet. A Nagy-Budapesthez tartozó „peremvárosok”, illetve a környékbeli községek területén lakó kb. 50 ezer embernek a kóser ellátását kell megszervezni, írják (némi túlzással), ami hetente 7000-7500 kg kóser húst jelent. A levélben egyrészt kérelmezték, hogy Kispesten, a Hangya szövetkezet telepén saját metszőik¹³ vágassák le a marhahúst. Azt is megfogalmazták, hogy a rituálisan levágott állatoknak csak alig valamivel több mint a fele bizonyult kósernek.

Az előjáróság törekvését siker koronázta, hiszen az ortodox hitközség vezetői egy gyűlésen bejelentették, hogy a közellátásügyi miniszter hozzájárult ahhoz, hogy heti két vagon szarvasmarhát hozassanak a Hangya útján a kispesti vágóhídra.¹⁴ A minisztérium április 25-i levele ennél prózaibban fogalmaz, és világosan látszik, hogy az állam érdekét is szem előtt akarták tartani. A korábban továbbtenyésztésre és igavonásra alkalmatlannak ítélt, Budapestre felszállított állatokért – függetlenül a valós minőségüktől – a hitközségnek az első osztályú minőségnek megfelelő árat kellett fizetnie az eladó gazdáknak.¹⁵ Az ortodoxia közben (még április 1-én) a Hangya Szövetkezettel is megállapodott, a Hangya számára kedvezőbb feltételekkel.¹⁶ A földművelésügyi miniszter közölte az ortodoxokkal, hogy a következő évben a kispesti vágóhídon a nem kóserre vágott marhahús felett a rendelkezési jogot magának tartja fenn.¹⁷

12 == MAOIH Levéltára. A Budapesti Autonóm Orthodox Izraelita Hitközség Elöljáróságának levele a miniszterhez, 1947. március 17.

13 == Sochet („sajhet”) vagy magyarországi népies nevén sakter: aki a rituális vágást elvégzi.

14 == MAOIH Levéltára. Jegyzőkönyv a Budapesti Autonóm Orthodox Izraelita Hitközség elöljárósági üléséről, 1947. március 21.

15 == MAOIH Levéltára. A Közellátásügyi Minisztérium levele a Budapesti Autonóm Orthodox Izraelita Hitközséghez, 1947. április 25.

16 == MAOIH Levéltára. A Hangya levele a Budapesti Autonóm Orth. Hitközség Elöljáróságának, 1947. május 9.

= = Izrael kikiáltása – a nagy kihívás

A korábban cionistának egyáltalán nem mondható magyarországi ortodoxok Izrael kikiáltása idején érzékelhetően megváltoztatták attitűdjüket. Kahan-Frankl Samu elnök az 1947. decemberi ortodox választmányi gyűlésen megemlékezett a nagy eseményről, az ENSZ Izraelt érintő határozatáról.¹⁸ Ekkor és az előljárási ülésen is leszögezték, hogy imádkoznak azért, hogy a „szent Tóra” szellemében épüljön fel az ország, illetve hogy a galut (diaszpóra héberül) történetében fordulópont jött el, ezért egységes frontot kell létrehozni a Tóra érdekében.¹⁹ Ugyanakkor úgy ünnepelték a zsidó állam kikiáltását, hogy az állam nevét a belső dokumentumokban nem vagy ritkán írták le, a hagyományos Erec Jisrael (Izrael Földje) kifejezést használták. Egyidejűleg messzemenően érzékelték a zsidóság megváltozott helyét a világban, és szolidárisak akartak lenni a Szentföld zsidóságával. Fränkel Jenő – aki a Mizrahi nevű vallásos cionista párt elnöke volt abban az időben, és budapesti ortodox előljáró is egyben – a következő határozati javaslatot terjesztette elő „a nagy horderejű esemény alkalmából”: 1. határozza el az előljárási ünnepi istentisztelet megtartását a Kazinczy utcai főtemplomban, „amikor is a rabbiság egy tagja ismertesse a nagy ünnep jelentőségét”; 2. folyó hó 7-én vasárnap vagy azt követő vasárnap ünnepi taggyűlést hívjanak össze, melynek egyetlen szónoka a hitközség elnöke legyen; 3. „a közeli napokban egybehívandó monstre gyűlésen az elnök méltasága az orthodoxia nevében” a nagy eseményt.²⁰

Az orthodoxia teljes szemléletváltása a holokauszt miatt következett be, valamint annak a tudomásulvétele által, hogy a Szentföldön (vagy Erec Jisraelben) is élnek vallásos hagyományörző zsidók. Demográfiai szempontból pedig a holokauszt utáni népmozgások az orthodoxiát is érintették. Sokan vándoroltak ki Palesztinába (később Izraelbe), élő családi kapcsolatok jöttek létre, valamint annak a lehetősége is, amit az állam kikiáltásával kapcsolatos nyilatkozatok is jeleztek, hogy a teljes azonosulás mértéke összefügg azzal a kíváncsisággal, hogy a Tóra, a zsidó hagyomány mennyire hatja majd át az új állam életét.

Hogy milyen új kihívásoknak akart a magyar orthodoxia megfelelni, kiderül egy levelezésből, mely a Tel-Avivban 1939 vége óta élő Schachter Salamon és Halpern József ortodox hitközségi titkár között folyt 1948 tavaszán. Az egymást még a budapesti VII. kerületi Hernád utcából ismerő két ember közötti kapcsolat újabb fejezetét az jelentette, amikor Schachter – aki megírta, hogy tudomására jutott, hogy Magyarországról fagyasztott „hús és baromfi” érkezik Palesztinába – magát ajánlotta segítő-

17 = = MAOIH Levéltára. A földművelésügyi miniszter tákékoztatója a hitközségnek, 1948. március 1.

18 = = MAOIH Levéltára. Ortodox választmányi ülés jegyzőkönyve, 1947. december.

19 = = MAOIH Levéltára. Jegyzőkönyv a Budapesti Autonóm Orthodox Izraelita Hitközség előljárási üléséről, 1947. december 1.

20 = = MAOIH Levéltára. Jegyzőkönyv a Budapesti Autonóm Orthodox Izraelita Hitközség előljárási üléséről, 1947. december 1.

nek a helyi kereskedelmi logisztika megteremtésében.²¹ Halpern – aki 1948. április 19-én válaszolt Schachternek – világosan kifejezésre juttatta, hogy a magyar ortodoxia fellegvára, a budapesti ortodox hitközség a palesztinai főrabbi felhívására a húszállítással foglalkozik, és a tárgyalások előrehaladott állapotban vannak. Egyben azt is közölte, hogy palesztinai megbízott tartózkodik Magyarországon, aki közvetlenül is belefolyik ezekbe a tárgyalásokba, ezzel egyben el is hártotta Schachter ajánlkozását.²²

Bár az erre vonatkozó dokumentumot, valamint a palesztinai megbízott személyét nem ismerjük, az biztosan kijelenthető, hogy a palesztinai rabbinátus húst kérő levele indíthatta be ezeket a folyamatokat, hiszen 1948 tavaszára datálódnak a húsexportot szervező első levelek. Az ortodox hitközség titkársága a Szövetkezeti Központ Húsipari Osztályának arra panaszkodott, hogy „*kimustrált, fertőző betegségben szenvedő egész silány minőségű szarvasmarhákat hozatnak fel a kispesti vágóhidra*”. A hitközség nem tartotta lehetetlennek, hogy a szarvasmarha-felvásárlással a Húsipari Osztályt bízzák meg, de csak azzal a feltétellel, hogy „*a megkívánt mennyiségű és minőségű szarvasmarha szállítását t. Cím biztosítani tudja*”.²³

Héber nyelvű források tájékoztatnak arról, hogy minden bizonnyal a tel-avivi önkormányzat 1948 januárjában úgy döntött, hogy szarvasmarhát importál Magyarországról. A cél az is volt, hogy megakadályozzák, hogy a húst a helyiek arab kereskedőktől szerezzék be.²⁴

A hitközség előjárósága március 24-én levélben fordult a „Miniszterhez”, melyben már nem a palesztinai, hanem a tel-avivi főrabbi táviratára utalt, melyben úgymond – a zavargásokra hivatkozva – felkérték őket, hogy a városban élő vallásos zsidóság számára kóser marhahúst biztosítsanak. 250 métermázsza húst igényeltek. Az ortodox hitközség felvázolta, hogy akkreditívot, azaz pénzfizetési garanciául szolgáló okmányt „telepítenének” egy, a hitközség által megnevezett bankhoz. Arról is tájékoztatták a minisztert, hogy a húsert Tel-Avivból repülőgépet küldenének Budapestre. Érdekessége a levélnek az, hogy bár „*rituálisan levágott és kezelt ortodox kóser marhahúsról*” tesz említést, de a légi úton szállítás indoklásában az szerepel, hogy „*vallástörvényeinkben előírt 3x24 órán belül*” oda kell érnie Palesztinába. Ez arra utal, hogy arra készültek, az állatokat Magyarországon vágják le, a zsiger-telenítés (reinjolás) is itthon történne, de a kóserítési folyamat utolsó fázisa, a kisózás már Palesztinában menne végbe. A hitközség biztosította a minisztert, hogy a – minden bizonnyal – nem kósernek minősülő szarvasmarhák (ezek kb. a felét alkották az e célra Budapestre felhozott állatoknak) a Közellátási Hivatal rendelkezé-

21 == MAOIH Levéltára. Schachter Sámuel levele, 1948. március 11.

22 == MAOIH Levéltára. Halpern József levele Schachter Salamonhoz. Budapest, 1948. április 19.

23 == MAOIH Levéltára. A Budapesti Autonóm Orthodox Hitközség titkárának levele a Szövetkezeti Központ Húsipari Osztályának, 1948. március 17.

24 == Rozin, 2014: 70–83.

sére bocsátja.²⁵ Ez a kitétel a vallásjogi előírások biztosításán kívül annyit is jelentett, hogy az ortodoxia szolidaritást vállalt a nem zsidó magyar lakossággal, a nekik szánt húsmennyiség mintegy fele annak az országnak a szükségleteit szolgálta, ahol éltek, nem a zsidóság használta fel ezt.

A belföldre szánt kóser hús helyzete sem volt probléma nélküli. A Magyar Szövetkezeti Központ április közepén arról tájékoztatta a budapesti ortodox hitközséget, hogy a Magyarországon uralkodó szarvasmarhahiány miatt nem tudnak olyan mértékben eleget tenni vállalt kötelezettségüknek, mint azt korábban kilátásba helyezték.²⁶ A Közellátási Hivatal ugyanis felemelte az élő szarvasmarha átvételi árát, a forgalmi árak is emelkedtek, így ugyanaz a helyzet állt elő, mint a hatósági ár emelése előtt.

Többféle árajánlat is érkezett a hitközséghez, és ezek már egyértelműen marhahúskonzervről szóltak. Egy ajánlat a Dikk Fidél és Társa Gyümölcs-, Főzelékkonzerv- és Kávépótlékgyárból érkezett még április közepén: a cég 5000 darab 1/3 kilós konzerv előállítására adott árajánlatot.²⁷

A hitközség valamikor ebben az időben kiviteli kérelmet adhatott be, mert a Külkereskedelmi Igazgatóság április 29-én közölte, hogy a tárcaközi külkereskedelmi értekezlet tárgyalta a palesztinai kiviteli kérelmet, és hozzájárult 200 mázsa kóser marhahús kiszállításához – „fontsterling fizetés” ellenében – azzal, hogy a Földművelésügyi Minisztérium kívánságára a marhák felvásárlását Baranya vármegyében megtiltotta.²⁸ A Hartai Emil külkereskedelmi tanácsos – az Államközi Főosztály helyettes vezetője – által aláírt dokumentum az árak ügyében még nem rendelkezett, azt a Külkereskedelmi Igazgatóság vizsgálatára utalta. Az engedély egy hónapra szólt. A testület 250 mázsa kóser baromfi exportját is engedélyezte.²⁹

Május 17-én, a hitközség előljárósági ülésén³⁰ már arról számoltak be, hogy a konzervek elkészültek. Arról, hogy ki végezné a kiszállítást, még nem döntöttek; szóba került a Községi Élelmiszer Üzem, ám ez dobozonként némi többletköltséget (2,85 forintot) jelentett volna. Fränkel Jenő, a Mizrachi vallásos-cionista szervezet elnöke, a hitközség előljárója sokallotta a többletköltséget, és szükségesnek tartotta azt, hogy a szállítmány szeretetadományként kerüljön „Erec Jisraelbe”.

25 == MAOIH Levéltára. 209/1948. A Budapesti Autonóm Orthodox Izraelita Hitközség Elöljáróságának levele, 1948. március 24.

26 == MAOIH Levéltára. A Magyar Országos Szövetkezeti Központ Húsipari Osztálya levele a Budapesti Autonóm Orthodox Izraelita Hitközség Titkári Hivatalának, 1948. április 13.

27 == MAOIH Levéltára. Dikk Fidél és Társa cég levele a Budapesti Autonóm Orthodox Izraelita Hitközséghez, 1948. április 14.

28 == MAOIH Levéltára. A Külkereskedelmi Igazgatóság átirata, 1948. április 29.

29 == MAOIH Levéltára. A Magyar Külkereskedelmi Igazgatóság levele a Budapesti Autonóm Orthodox Izraelita Hitközségnek, 1948. május 12.

30 == MAOIH Levéltára. Jegyzőkönyv a Budapesti Autonóm Orthodox Izraelita Hitközség előljárósági üléséről, 1948. május 17.

Az Elöljáróság felkérte Fränkelt, hogy a Palesztina Hivatallal kezdje meg a tárgyalásokat. A probléma közben megoldódhatott, mert a május 24-i előljárásági ülésen már kész tényként közölték, hogy a konzervek a Községi Élelmiszer Üzem „*útján küldhetőek el diszpozíció*³¹ *szerint a hitközség által*”.³² Az előljáróság elhatározta, hogy a hitközség tagjait a zsinagógákban közzétett hirdetések útján értesítik. Kemenes Gyula miniszteri tanácsos értesítette a „Közért Üzem” (Községi Élelmiszer Üzem) igazgatóját arról, hogy a Gazdasági Főtanács hozzájárult ahhoz, hogy a kóser húskonzervek a „*megadott külföldi címekre*” a Közérten keresztül lebonyolításra kerülő szeretetsomag akció keretében kikerülhessenek.³³

Az elkészült konzervek szállítása nagyon sok tényező függvénye volt, azért nem volt mindig zökkenőmentes. A hitközség 1948. június 16-án megtartott előljárásági ülésén szó volt az Izraelbe előkészített, de oda nem szállítható marhahúskonzervekről, melyekre Svájcból ajánlat érkezett. Az előljáróság úgy határozott, hogy a konzerveket készletben tartja, még nem exportálja.³⁴

Az 1948-ban élénkülő palesztinai/izraeli–magyar kóser hús- és egyéb élőállat-szállításokra más források is utalnak. Dr. Gálos Henrik ügyvéd, a Magyar Cionista Szövetség utolsó főtitkára³⁵ 1953-as őrizetbe vétele után beszélt erről is. Valomása szerint Fränkel Jenő 1948-ban kijelentette neki, hogy az ortodox hitközség „illetékesekkel” tárgyalt, és „*nem látnak akadályt arra nézve, hogy szeretetsomag formájában forint értékért ne lehetne Izraelbe élelmiszert küldeni*”. Gálos erről értesítette dr. Szőnyi Gézát, a Palesztina Hivatal vezetőjét. Gálos arról is értesült, hogy (állítólag) 1948-ban, az őszi zsidó ünnepek alkalmával két repülőgép-szállítmány friss libahúst szállítottak Izraelbe. A kóser húskonzervek kiszállítását időben későbbre tette, és egyértelműen az ortodox hitközséget nevezte meg, mint amely ezt kizárólagosan lebonyolította.³⁶

=== A fordulat éve után

Az 1949-es évben tovább folytatódott a kóserhúskonzerv-szállítás. 1949 januárjából fennmaradt egy számla és egy megrendelés (a Közért Vállalat és az ortodox hitközség között), mely jelentős mennyiségű konzervszállításról tanúskodott. Január 27-én

31 == Diszpozíció = rendelkezés.

32 == MAOIH Levéltára. Jegyzőkönyv a Budapesti Autonóm Orthodox Izraelita Hitközség előljárásági üléséről, 1948. május 24.

33 == MAOIH Levéltára. A Budapesti Autonóm Orthodox Izraelita Hitközség Titkári Hivatala levele a Közért Igazgatóságának, 1948. május 25.

34 == MAOIH Levéltára. Jegyzőkönyv a Budapesti Autonóm Orthodox Izraelita Hitközség előljárásági üléséről, 1948. június 16.

35 == Gálos Henrik életútjáról lásd Dombi, 2020: 136–146.

36 == ÁBTL 2.1. IV/15-a. Jegyzőkönyv Gálos Henrik kihallgatásáról, 1953. április 2.

arról számolt be a Közért Vállalat, hogy az ortodoxok megrendelése következtében 752 db félkilós, 17-én pedig 1593 db félkilós marhahúskonzervet szállítottak.³⁷ A kiszállítás folyamatos volt. A magyarországi húsellátás megkönnyítésére 1949. december 11-én az Orthodox Központi Irodában, az Ideiglenes Országos Bizottság ülésén Kahan-Frankl Samu elnök bejelentette, hogy „*abból az orthodox konzervből, amelyet a budapesti orth. hitközség izraeli export részére készítettet el és amelynek kiszállítása az illetékes kormánytényezők által engedélyeztetett, egy megfelelő hányadot a vidéki zsidóság rendelkezésére bocsájtanak. A Központi Iroda erről köriratban fogja a vidéki hitközségeket értesíteni. Ezt a bejelentést a vidéki zsidóság megnyugtatósa végett teszi.*”³⁸ Ugyanakkor többeket arra szólítottak fel, hogy küldjenek izraeli címeket, hogy a kérésnek eleget tudjanak tenni: Stern Márton szegedi hitközségi elnökkel például közölte az ortodoxia titkári hivatala, hogy 3 x 5 kiló hús-konzervet Izraelbe való küldésre jegyeztek elő.³⁹

A következő év óriási szervezeti változásokat hozott a magyar zsidóság életében. Az ortodoxia és a neológia 1950 februárjában – állami nyomásra – közös szervezetben, a Magyarországi Izraeliták Országos Irodájában (МІОІ) egyesült, amely 1951-ben Magyar Izraeliták Országos Képviselőtára (МІОК) változtatta a nevét. Az ekkor megalkotott (közös) szervezeti szabályzat szerint egy közigazgatási területen (város, falu stb.) csak egy hitközség működhet, de Budapest tekintetében engedmény született. A Budapesti Autonóm Orthodox Izraelita Hitközség a Budapesti Izraelita Hitközség (БИИ) Ortodox Tagozata (БИНОТ) néven folytatta tovább működését. Bár teljes autonómiáját az ortodoxia elvesztette, saját belső gazdasági és vallási ügyei-
ben önállóan dönthetett, a БИИ felügyeletet gyakorolt, illetve a külső környezet felé képviselte az ortodox érdekeket.

Ezt követően több megállapodást is kötöttek kóser marhahúskonzerv gyártása ügyében: az Exporgo Húsipari Kft.-vel 20 ezer, a Budapesti Konzervipari Nemzeti Vállalattal 25 ezer kg mennyiségre vonatkozóan.⁴⁰ Májusban hirdetményt tettek közzé arról, hogy az Izraelbe kivándorlók, az alijázók, különféle kóser élelmiszereket tartalmazó csomagokra fizethetnek be. A csomagok marhahúskonzerveket is tartalmaztak, amely azt jelentette, hogy ezeket a konzerveket legálisan ki tudták vinni magukkal az országból – jelentsen ez saját felhasználást vagy más részére történőt.

A szeretetcsomagoknak volt egy sajátos izraeli kontextusa – a húshelyzet pillanatnyi állásán kívül. Az *Új Kelet* című izraeli magyar nyelvű napilap 1950-ben

37 == MAOIH Levéltára. Megrendelő, 1949. január 17. Uo. Számla, 1949. január 27.

38 == MAOIH Levéltára. Jegyzőkönyv a Budapesti Autonóm Orthodox Izraelita Hitközség előljárósági üléséről, 1949. december 11.

39 == MAOIH Levéltára. Átirat, 1949. december 29.

40 == MAOIH Levéltára. A Budapesti Autonóm Ortodox Izraelita Hitközség Titkári Hivatala levele az Exporgo Húsipari Kft.-hez, 1950. március 8.; Az Ortodox Hitközség levele a Budapesti Konzervipari NV-hez, 1950. május 4.

hosszan pertraktálta a Magyarországról érkező, az izraeli bürokrácia útvesztőiben keringő különféle csomagok helyzetét. Többféle csomag is létezett: a lap úgy tudta, hogy a НОН (Hitahdut Ole Hungaria, azaz a Magyarországról Bevándoroltak Szövetsége) és David Zvi-Pinkas (1895–1952) magyarul jól tudó, vallásos cionista Kneszet-képviselő segítségével megkezdtek a svájci ortodox zsidóság pénzéből Budapesten előállított kóser marhahúskonzervek szétosztását. A lap szerint az egész akciót a budapesti hitközség intézte. A szeretetcsomagokkal kapcsolatos svájci szál nem tűnik valósnak, mert kizárólag a magyar zsidóság küldeményéről van tudomásunk. Az újság írt arról is, hogy az IBUSZ és Közért csomagjai a postára érkeztek, de – behozatali engedély híján – a vámhivatal elkobozta ezeket. Miután a vámhivatal meggyőződött arról, hogy a magyarországi rokonok ajándékaról van szó, érvénytelenítették az elkobzást, viszont a címzetteknek írásban kellett nyilatkozni, hogy át kívánják venni a húst.

Az *Új Kelet* megkereste az izraeli Közellátási Minisztériumot, ahol elmondták a lap munkatársának, hogy a magyarországi csomagokat is ugyanúgy kezelik, mint a többi. Mivel minden izraeli család hat kiló húst kaphat havonta, ezekkel a csomagokkal pedig túlléphetik ezt a korlátot, ez indokolta az elkobzást. Továbbá az is problémát okozott, hogy sok bevándorló (olé) húskonzervben hozta ki a vagyonát, amely az izraeli feketepiacra került.⁴¹ Az izraeli állam megpróbálta szabályozni ezt az egész folyamatot, az új bevándorlóknak kötelességük volt ún. általános árban ezeket az állam rendelkezésére bocsátani.⁴² A bonyodalmakért a magyar fél (konkrétan a Közért) az izraelieket tette felelőssé.⁴³ 1950 májusában Schön Dezső, az *Új Kelet* szerkesztője is utánanézett a történeteknek: kiderült, hogy az általa megvizsgált háromféle magyarországi szállítmány (a porcelánokat tartalmazó, a svájci–magyar kóser és az IBUSZ-féle) közül kettő tartalmaz élelmiszert, ám a közhiedelemmel ellentétben a harmadik fajta élelmiszercsomagok is kóserrek voltak. Schön ironikusan meg is jegyezte, hogy a vizsnici (haszid) rebbe is megeheti, mert „glatt kóser”, azaz a legszigorúbb előírásoknak is megfelelő termék.⁴⁴

Május végén a trieszti tranzitraktárban hétezer ilyen élelmiszercsomagra bukkantak (a lap szerint egy hónappal korábban érkeztek oda), és külön kellett kezdeni egy haifai cégnek az izraeli behozatalt.⁴⁵ A lap júliusban és augusztus-

41 == Ez az állítás a már említett levéltári hivatkozásokkal is igazolható.

42 == Michajlovits Sándor: Minden címzettnek kérvényeznie kell az IBUSZ-csomagok kiszolgáltatását. *Új Kelet*, 1950. május 4. 2.

43 == Egyre sűrűsödik a titokzatosság a budapesti IBUSZ-csomagok körül. *Új Kelet*, 1950. május 7. 2.

44 == Schön Dezső: Mi az igazság a magyarországi csomagok ügyében. *Új Kelet*, 1950. május 12. 2.

45 == Mintegy 7000 magyarországi élelmiszercsomag fekszik a trieszti kikötő raktárában. *Új Kelet*, 1950. május 22. 3.

ban szorosan figyelemmel kísérte a szállítmányt, mely meg is érkezett Izraelbe.⁴⁶ Egy Budapestről érkező levélben állítólag fel is világosították őket a történetek hátteréről. A levél tanúsága szerint az 1949. október végén felvett rendelkezésekhez nem volt elég konzerv, novemberben pedig pánik keletkezett, ami a forint állítólagos devalvációja miatt alakult ki, a szeretetcsomagokat így nem továbbították külföldre. A nehézségeket áthidalandó a Közért Vállalat vállalta, hogy kóser paprikácsirkét készített, de a „két hitközség” (valószínűleg a ВИНОТ és a ВИН) állítólag nem tudott megegyezni a vallási felügyeletről, már ami a konzerveket illeti. A hosszú vita után jöttek az ünnepek, és a gyártás leállt.

1950. augusztus legvégén az *Új Kelet* már a magyarországi csomagok kiadásáról számolt be, a szállítási késedelem felelőseként a magyar államot nevezve meg. A Magyar Posta döntése alapján a csomagokat (7118 db, 35 000 kiló súlyban) ugyanis teherárúként, ládába zárva továbbították, a magyar kormány a szállítási különbözetet dollárban követelte. Ezért álltak Triesztben hónapokig a dobozok, míg végül nagy nehezen találtak egy haifai céget, amely hajlandó volt kifizetni ezt az összeget. Amikor a csomagok Izraelbe érkeztek, az ottani közellátási hatóságok úgy rendelkeztek, hogy a ládákat fel kell bontani, és fel kell írni a szállítási címeket. Az izraeli hatóságok (ne feledjük, a jegyrendszer korszakában vagyunk) ugyanis kíváncsiak voltak arra, hogy kinek jár az ún. „élelemtöbblet”. Az *Új Kelet* többször is beszámolt arról, hogy majdnem elkezdték a csomagok szétosztását, utoljára 1950. október elején.⁴⁷

Az egész akció iránt érezhető ellenszenvet tápláló és a különféle csomagtípusokat egységesen kezelő *Új Kelet* nem felejtette el megemlíteni, hogy a bürokratikus költséget a címzetteknek kell fizetniük és ezek annyira „felszaporodtak”, hogy a végén „majdnem félérnek a csomag értékével”.⁴⁸ Kishont Ferenc, a lap újságírója, a később nagy karriert befutó humorista még gúnyos tárcát is írt a csomagokról, melyben a minőség felett kesergett, és azt kívánta, hogy bárcsak ne kapott volna ilyen csomagot.⁴⁹ A cionista ethosszal nehezen volt összeegyeztethető az, hogy a diaszpóra magyar zsidósága (egy úgynevezett kommunista államban) élelemmel, mégpedig kóser hússal segítse az új izraeli államot, az ortodoxia meghatározó szerepét pedig egyszerűen elhallgatták, illetve bagatellizálták.

Az amerikai zsidó segélyszervezet, a Joint – mely 1953-ig működött Magyarországon – is fontosnak tartotta a szeretetcsomagok küldését, ugyanis 1950 júliusában a ВИН ortodox tagozata arról értesítette a Magyar Nemzeti Bankot, hogy a Joint párizsi központja 8160 dollárt utal át a Dob utcának azzal, hogy a Terimpex nevű

46 == A napokban megkezdik a magyarországi csomagok kiadását. *Új Kelet*, 1950. augusztus 29. 3.

47 == Az új olé csomagja és a feketepiac. *Új Kelet*, 1950. október 9. 3.

48 == A napokban megkezdik a magyarországi csomagok kiadását. *Új Kelet*, 1950. augusztus 29. 3.

49 == Kishont Ferenc: Jól bevásároltam. *Új Kelet*, 1950. augusztus 18. 5.

külkereskedelmi cég útján húskonzerveket küldjön Izraelbe. A Joint ahhoz a feltételhez kötötte a pénz folyósítását, hogy azt a БИНОТ a Nemzeti Bank dollárfolyamán visszafizeti. „Arra kérjük – az ügy sürgős volta miatt – a Címet, szíveskedjék engedélyt adni, hogy a Jointnak a dollár előbb jelzett ellenértékét annak beérkezése után az Országos Takarékpénztárnál lévő folyószámlánkról kiutaltathassuk” – írták.⁵⁰ Nem lehet tudni, hogy ez az összeg egy decemberi – szintén hasonló – tranzakció része-e. December 20-án ugyanis a Magyar Nemzeti Bank Devizaigazgatósága az ortodox hitközséghez írott levelében azt írta, hogy hozzájárulnak ahhoz, hogy a Joint „párizsi tanácsa” által az „Őnök javára átutalandó” 12 000 dollár forint-ellenértékét a dollárösszeg MNB-hez való beszolgáltatása után a Joint budapesti irodájának kifizessék. Egyben tudomásul vették, hogy ennek a dollárösszegnek a felhasználásával a Terimpex külkereskedelmi vállalat közvetítésével húskonzerv-küldeményeket exportáljanak Izraelbe.⁵¹ A Terimpex december 27-én értesítette az Ortodox Tagozatot, hogy elfogadja a kiszállítási feltételeket.

Az egész ügylet sikeres lebonyolítására utal az a levél, amelyet a БИНОТ Elöljárósága decemberben küldött a Joint párizsi központjának. Ebben leírták, hogy kézhez vették december 19-i levelüket, és „nagy köszönettel” vették tudomásul a Kahan-Frankl Samu kezdeményezésére hozott határozatukat, mely szerint a БИНОТ-nak 12 000 Ft-ot utal át a Joint kóser húskonzervek magyarországi elkészítése és Izraelbe való kivitele céljából, valamint hogy az egész „szeretetajándékként” fog működni. A levélben továbbá leírták, hogy a magyar hatóságok jóváhagyását megkapták mind a konzervek Izraelbe való eljuttatására, mind pedig a dollárérték letétbe helyezésére a Joint budapesti irodája számára.⁵² A konstrukció világos volt, a Joint hitelezte az ortodox húskonzervek elkészítést és elküldését a zsidó államba, ám később ezt az ortodoxoknak vissza kellett fizetniük – a hivatalos dollárfolyamnak megfelelően. Az ortodox hitközség a saját tagjai befizetései által tudta a szükséges fedezetet biztosítani.

Hogy a magyarországi kommunista diktatúra mekkora hatást gyakorolt az ortodox zsidóság életére, arra jó példa Kurzweil Istvánnak, a БИНОТ főtitkárának a kiterjedt tevékenysége. A főtitkár fellebbezett az év közepén a Tompa utcai ortodox zsidó templom (Bet Kneset) kisajátítása ellen a Közületeket Elhelyező Bizottságnál.⁵³ 1951 végén pedig levelet írt az Ortodox Tagozatnak, melyben közölte, „sajnálják”, hogy az ortodoxoknak a Kazinczy utcai zsinagóga mellett még 31 imaházuk van, és arra kér-

50 == MAOIH Levéltára. A Budapesti Autonóm Ortodox Izraelita Hitközség Titkári Hivatalának levele, 1950. július 10.

51 == MAOIH Levéltára. A Magyar Nemzeti Bank Devizaigazgatósága levele, 1950. december 20.

52 == MAOIH Levéltára. A БИНОТ Elöljárósága levele a Joint párizsi központjának, 1950. december.

53 == MAOIH Levéltára. Kurzweil István levele a Közületeket Elhelyező Bizottsághoz, 1951. augusztus 28.

te őket, hogy vizsgálják felül ezeknek a jegyzékét, aminek a nem is olyan indirekt üzenete az volt, hogy az állam túl soknak tartja a zsinagógák létszámát.⁵⁴

Izraelben nem minden konzervet használtak fel, az *Új Kelet*ben még 1953 nyarán is megjelent olyan apróhirdetés, mely eladásra kínált fel „budapesti orthodox kóser marhahúskonzerveket”.⁵⁵

A magyar állam ráértett a kóser hús jelentette üzletre: az *Új Kelet* 1954. december 15-i számában arról számolt be, hogy az országba látogató magyar külkereskedelmi minisztériumi megbízott ajánlatot tett izraeli partnerének száz tonna kóser libahús Izraelbe való exportálására konzerv és májpástétom formájában. „A szállítás az Izrael és Magyarország között fennálló kereskedelmi szerződés keretében történne. Jelenleg ugyanis Magyarország citrusvásárlásai révén 150 ezer dollár mutatkozik Izrael javára, amit a magyarok a libaszállítmánnyal akarnak kiegyenlíteni” – írták a lapban. Az újság megjegyezte, hogy a budapesti ortodox rabbinárus szavatolná a kóserséget.⁵⁶

1951 januárjában a ВИНОТ előjárósági ülésén bemutatták azt a Terimpextől kapott engedélyt, amely – dollár ellenében – kóser húskonzervek Izraelbe való kiszállításáról szólt.⁵⁷ A kóser hús ügye felkeltette a Szabad Európa Rádió (SZER) érdeklődését is, amely 1951. szeptember 14-én arról számolt be, hogy az 1944-ben bezárt Kapuvári Húskonzervkészítő Üzem ismét működik. A rádió szerint a gyár vezetői felkérték a Soproni Zsidó Bizottságot (inkább Hitközséget kellett volna írni), hogy küldjön egy szakértőt, aki megvizsgálja azt, hogy a kóser konzervek és a feldolgozott marhahús előállításuk megfelel-e a vallási előírásoknak. A híradás 1951 júniusára tette a magyar–izraeli kereskedelmi egyezmény megszületését, ám a legmegdöbbentőbb az, hogy a SZER azt állította, hogy „Citron Sámuel”, a Soproni Zsidó Bizottság „kommunisták által befolyásolt” főbőve felügyelete alatt 40 tehervagonnyi húskonzervet gyártottak és szállítottak Izraelbe 1951 elején, amiért az izraeli kormány dollárban fizetett, és ezt a pénzt Magyarországon a nehézipar számára nélkülözhetetlen gépekre fogják fordítani.⁵⁸

A SZER által is „nem megerősítettnek” minősített információt tartalmazó értesülés több téves adatot is tartalmaz (így az egész anyag szavahihetősége megkérdőjelezhető), ugyanakkor jelzi, hogy a kóserhús-export felkeltette az érdeklődésüket. Czitron József (és nem Sámuel) 1946 és 1950 között szolgált Sopronban rabbiként, de 1950-ben a budapesti rabbinikus bíróság vezetője lett, így a fővárosba távozott.⁵⁹

54 == MAOIH Levéltára. Kurzweil István levele az Ortodox Tagozathoz, 1951. december 30.

55 == [Apróhirdetés] *Új Kelet*, 1953. június 26. 11.

56 == Magyarország kóser libát kínál Izraelnek. *Új Kelet*, 1954. december 15. 2.

57 == MAOIH Levéltára. Jegyzőkönyv a Budapesti Autonóm Orthodox Izraelita Hitközség előjárósági üléséről, 1951. január 8.

58 == OSA 300-1-2-6733. Kosher Meat Made in Hungarian Factory for Export to Israel, 1951. szeptember 14.

59 == Bocskai, 2003.

Ha valakit nem befolyásoltak a kommunisták, az éppen Czitron rabbi volt, hiszen például az ortodox rabbikar 1951. július 12-i ülésén a kitelepített zsidók igényeivel és a kivándorlással is foglalkoztak,⁶⁰ mint ahogyan semmilyen „bizottság” élén nem állt. A kóser hús mennyisége és mértéke is kérdéses: a SZER ebben az időben keletkezett anyagai általában is csak erős forráskritikával használhatók.

A szeretetsomag-akció nem volt folyamatos, 1952-ben azonban ismét megindult. Immár a Budapesti Izraelita Hitközség beleegyezésére is rászoruló ortodoxia a Terimpexszel kötendő szállítási szerződést láttamoztatta előbb a BIH-központtal, hogy aztán küldjék tovább a cégnek.⁶¹ 1952. augusztus 18-án Stöckler Lajos elnök és Kurzweil István titkár a BIH Elöljárósága nevében levelet írt az Ortodox Tagozat részére, melyben leszögezik azt, hogy megkapták a Terimpex útján kiküldendő húskonzervek „lebonyolítási” tervét. Ezt csak azzal a feltétellel és kiegészítéssel hagyták jóvá, hogy az ortodoxoknak írásban kellett közölniük, hogy a „*jótékony célra szánt*” 2000 doboz húst kiknek, milyen szervezeteknek juttatják el. A BIH vállalta, hogy a körzetekben az erről szóló nyilatkozatokat kifüggesztik, azzal kiegészítve, hogy részletek iránt az Ortodox Tagozatnál lehet érdeklődni. Felkérték az Országos Irodát, hogy „ugyanilyen értelemben” hívja fel az öt községkerületet, hogy tegyék közhírré az ügyet. Végül csökkentették a kiküldhető hús mennyiségét is.⁶² Pár nappal később, augusztus 24-én egy, a párizsi Joint-irodának címzett levélből tudhatjuk meg azt, hogy a BIH-en keresztül 12 000 Ft-ot kapott az ortodoxia, melyet ortodox kóser marhahúskonzerv előállítására fordítottak, hogy – még szeptember folyamán – Izraelbe elküldhessék azt. Egyben igazolták, hogy erre a magyar hatóságoktól engedélyt kaptak.⁶³ A központosított zsidó felekezeti élet budapesti vezetői – Stöckler és Kurzweil – engedélyt adtak arra az ortodoxoknak, hogy az izraeli húskonzervek ügyében ne a helyi hitközségekkel, hanem az igénylő személyekkel levelezzenek.⁶⁴

Tekintélyes magyarországi gyökerű izraeli rabbik – a már említett Schreiber (Szofer) Johanan volt egri főrabbi (1923–2016) és Schnitzler Fülöp (Shraga Shmuel Schnitzler, 1889–1979) volt békéscsabai főrabbi – írtak levelet az Ortodox Tagozatnak 1952. szeptember 4-én (a zsidó naptár szerint Elul 14).⁶⁵ A zsidó újév, a Ros Hasana előtt keltezett levélben a jeruzsálemi Régi Magyarország Orthodox Hitközsé-

60 == Uo.

61 == MAOIH Levéltára. Az Ortodox Tagozat levele a BIH Elnökségének, 1952. augusztus 11.

62 == MAOIH Levéltára. Levél, 1952. augusztus 18.

63 == MAOIH Levéltára. Levél, 1952. augusztus 24.

64 == MAOIH Levéltára. 5634/1952. Kurzweil és Stöckler levele a BIH Ortodox Tagozatához, 1952. október 22.

65 == MAOIH Levéltára. Levél, 1952. szeptember 4. Érdekesség, hogy dátumként 5712 helyett 5672 szerepel, amely valójában 1912. augusztus 27-én jelenti; az elírás okát nem ismerjük.

geiből Származó Istenfélők Szervezete (Hitahdut Ha-yeraim Yotzei Kehilot Ortodoxiyoth Se-baHungariya Hayeshana) szólalt meg. A magyarországi eredetű szigorúan vallásos zsidókat tömörítő csoportosulás (mely nem képviselte az Izraelben élő magyar eredetű ortodoxok többségét) azzal a kéréssel fordult a ВИНОТ Elnökségéhez, hogy a hitközség által Izraelbe küldendő szeretetsomagok szétosztását ők végezhessék. A szervezet teljes felelősséget vállalt, hogy a szétosztást szociális és méltányossági szempontokra tekintettel fogják végezni. A szervezet ezt az engedélyt nem kapta meg, a magyarországi ortodoxia – mely komoly ellenőrzés mellett – gyártatta le a konzerveket, nem volt partner abban, hogy kizárólag ők és a klienseik kaphassák meg a magyarországi kóser húst.

A szeretetsomagok, illetve ehhez kapcsolódóan a kóser húskonzervek ügye 1952 után évekre lekerült a napirendről. 1955 tavaszán Schück Jenő főrabbi, a magyar ortodoxia jeles személyisége több Izraelbe küldött levélben panaszkodott arra, hogy ígéretet tettek ugyan a konzerv kiküldésére, ám ezt nem valósult meg.⁶⁶ Nyáron (minden bizonnyal ugyancsak) Schück arról írt, hogy ha engedélyt kapnak a hússzállításra, akkor az Izraelből kapott etrogok⁶⁷ ellenértékét „*az ottani szegények részére*” küldött húskonzervben fogják viszonzni, addig azonban ezeket csak ajándékként tudják fogadni.⁶⁸

Közben Magyarországon megnehezedett a kóser húshoz való hozzáférés. Az ortodoxok még az év tavaszán az élelmiszeripari miniszterhez fordultak, kérelmezve azt, hogy emeljék fel a havi ellátmányukat, mert a Nagy-Budapest által megkapott havi 200 mázsa tőkehús és 20 mázsa kolbászárú csak a szükséges mennyiség fele.⁶⁹ A Spiegel Menyhért ortodox elnöknek címzett, ismeretlen feladójú levél írója – aki egyébként Jehuda Spiegel vallásügyi államtitkárt az elnök rokonának nevezte – arra hívta fel a figyelmet, hogy ne kösse le a hitközség a vételt. Ugyanis Izraelben az élelmezés megjavult, és komoly vámot szabnak ki a behozott termékekre. Azt is felajánlotta, hogy amennyiben a szállítás komolyan szóba kerül, beadvánnyal fog fordulni az izraeli kormányhoz a vámok csökkentése érdekében.⁷⁰

Úgy tűnik, hogy 1955 decemberében a ВИНОТ ismét lehetőséget kapott szeretetsomagok küldésére. A diplomokban elhelyezett szóróanyag útján tájékoztatták a hittestvéreket, hogy pészachi kóser marhakonzervet lehet küldeni félkilós dobozokban. „*Amennyiben Hittestvéreink ezzel a kedvező lehetőséggel élni akarnak, fizet-*

66 = = MAOIH Levéltára. Levél, 1955. március 24. „A konzervekről egyelőre még mindig csak ábrándozunk és kapunk néha-néha ígéretet is, de egyelőre csak a levegőben lóg, véglegesen azonban nem mondunk le róla, ha valami lesz, értesíteni foglak.”

67 = = Ilyen növényeket szukkot ünnepére gyakran kapott a magyar zsidóság Izraelből, eredetileg citrusgyümölcs, a szukkoti ünnepi csokor része, melyeket a zsinagógai ünnepen használtak. Az etrog Magyarországon ismeretlen volt.

68 = = MAOIH Levéltára. Levél, 1955. július 18.

69 = = MAOIH Levéltára. Kóserhúsellátási nehézségek ügyében írt levél, 1955. március 28.

70 = = MAOIH Levéltára. Frankl Benjámín levele (keltezetlen).

senek be hitközségi tagozatunk irodájában VII., Dob u. 35. I. em. alatt de. 9–12 óráig. Egy doboz kóser sel peszach húskonzerv ára Ft 18 Izraelbe szállítva” – fogalmaz a körirat.⁷¹ A már régi partnernek mondható Terimpex december 6-án a BIHOT-hoz írott levelében és a mellékelt szállítási szerződésben 32 000 doboz, nettó 400 grammos, „benne csontnélküli marhahús/ortodox kóser marhahús saját levében konzerv” szállítására vállalt kötelezettséget legkésőbb 1956. február 15-ig. A 12 000 dollár Terimpexnek való utalásáról a BIHOT-nak kellett rendelkeznie a Magyar Nemzeti Banknál.⁷² Az ügyletet nemcsak Halpert Jenő és Spiegel Menyhért, az ortodoxok főtitkára és elnöke, de a BIH elöljárósága, László Jenő főtitkár és Heves Lajos elnök is kézjegyével látta el másnap.⁷³ Az ügyletbe a Budapesti Konzervgyárt is bevonták, a húsok dobozolását ez a cég végezte. A cég közölte az ortodoxokkal, hogy a Terimpex megrendelt tőlük összesen 16 tonna félkilós marhahúskonzervet. A konzervgyár közölte, hogy a megállapodás alapján a konzerveket 1956. január első felében legyártják, Sebestyén Antallal pedig abban is megállapodtak, hogy ha január 3-án reggel az ortodoxok rendelkezésre bocsátják a kóser húst, 4-én reggel meg tudják kezdeni a gyártást.⁷⁴

A BIHOT számtalan vidéki hitközséget értesített külön a lehetőségről, jegyzéket kérve azokról, akikhez Izraelben el kívánják juttatni a konzerveket. A küldendő mennyiségről is nyilatkozni kellett, valamint rendelkeztek arról, hogy a jegyzékkel együtt az „idecsatolt befizetési lapon” a pénzt is küldjék be.⁷⁵ Az ortodoxok 1956 januárjában megküldték a Terimpex számára az izraeli megbízottjuk nevét: Frank Benjámin Tel-Avivban lakott, és ő foglalkozott a 16 000 ezer kilónyi (kb. 32 000 doboz) kóser húskonzerv szétosztásával is.⁷⁶ Többen jelezték, hogy a rokonaik nem jutottak hozzá a húshoz. A Terimpex és az ortodoxok 1956 februárjában módosították a közöttük lévő szerződést, a hús egy része (kb. 1300 doboz, azaz 650 kg) Budapesten maradt.⁷⁷ Hogy a küldemények kósersági szempontból is megfelelőek legyenek, azt két ortodox rabbi, Czitrón József és Grünfeld Márton igazolta. Két ilyen (német nyelvű) igazolás maradt fenn, március 23-ról és május 9-ről, amelyekben tanúsították, hogy a Terimpexen keresztül a hamburgi Zarco Zancer nevű céghez szállított dobozokban lévő tartalom kóser, valamint az elejétől kezdve az ő felügyeletük alatt zajlott a folyamat.⁷⁸

71 == MAOIH Levéltára. Értesítés ereci szeretetküldemény tárgyában, 1955. december.

72 == MAOIH Levéltára. Levél, 1955. december 6.

73 == MAOIH Levéltára. Rendelkezés, 1955. december 7.

74 == MAOIH Levéltára. A Budapesti Konzervgyár levele a BIHOT-nak, 1955. december 27.

75 == MAOIH Levéltára. Levél a Kisvárdai Izraelita Hitközségnek, 1955. december 15.

76 == MAOIH Levéltára. 26/1956. Levél, 1956. január 18.

77 == MAOIH Levéltára. Függelék a 134-1498. számú 1956. december 6-i keletű, kóser marhahúskonzerv-szerződéshez, 1956. február 15.

78 == MAOIH Levéltára. Igazolás, 1956. március 23., 1956. május 9.

1956-ban – különféle okok miatt – késett a küldemények szétosztása, bár a konzerveket tartozó szállítmány már február közepén (16-án vagy 19-én⁷⁹) befutott a haifai kikötőbe.⁸⁰ A БИHOT illetékesei az érdeklődőket tájékoztatták erről, és hangsúlyozták, hogy a késedelemnek rajtuk kívül álló okai vannak.⁸¹ A mezőkovácsházi izraelita hitközségnek azt írták, hogy az izraeli kormány magas vámot vetett ki a küldeményekre, melynek „leküzdése” több mint három hónapot vett igénybe. A kinti képviselő elintézte a kormánynál a vám elengedését.⁸² Ugyanilyen tartalmú levelet küldött a БИHOT július 10-én a hajdúböszörményi hitközségnek is, amelyben viszont nem az összes árunak, hanem csak a jó részének a vámmentessé tételéről számolnak be, míg a maradék vámját 3 fontról 1,90-re mérsékeltek.⁸³ A БИHOT titkára – aki továbbra is kapta a reklamáló leveleket, például a mezőtúri hitközség fejétől, Szinetár Ferentől⁸⁴ – augusztus közepén már arról számolt be a nagykőrösi hitközségnek, hogy Jeruzsálemben, Tel-Avivban és Haifában már folyamatban van a csomagok szétosztása.⁸⁵ Az *Új Kelet* június 26-i számában megjelent apróhirdetés szerint Hadera városának egy éttermében minden hétfőn (meghatározott időben) lehetett előjegyezni magyarországi szeretetsomagokat.⁸⁶

Egy 1957. április 5-i levél arról számol be, hogy eddig 15 350 kiló konzervet szállítottak Izraelbe, és egy bizonyos Fränkel úr foglalkozik a szétosztással (talán azonos az 1949-ben alijázott Fränkel Jenővel, a Mizrachi akkori elnökével).⁸⁷ Sebestyén Antal hitközségi titkár, akit ugyanabban az évben főtitkárrá választottak, azon lamentált egy Fränkelhez írott levelében, hogy hány kiló konzervet adhat még el, *„ami főképpen azért sürgős, mert peszach után egy nagyobb csoport alijázó indul el, akik kétségbeesve lamentálnak konzervért, mert ha kikerkeznek azt akarják, hogy valamire legalább mindjárt hozzá tud[ja]nak nyúlni”*.⁸⁸ Az izraeli hatóságok sem szeretetsomagként fogták ezt fel. Fränkel arról számolt be az előjárósághoz írott

79 == A február 19-i dátum a budapesti Léderer Mórhoz írott levélben található: MAOIH Levéltára. Levél, 1956. augusztus 7.

80 == MAOIH Levéltára. A БИHOT titkárának levele a Hajdúböszörményi Izraelita Hitközséghez, 1956. július 10.

81 == MAOIH Levéltára. Válasz Fleischmann-Forintos Miklós (Jeruzsálem) 1956. június 2-i levelére (keltezetlen).

82 == MAOIH Levéltára. A БИHOT levele 1956. június 25.

83 == MAOIH Levéltára. Levél, 1956. július 10.

84 == MAOIH Levéltára. A mezőtúri hitközség levele a БИHOT-hoz, 1956. július 9.

85 == MAOIH Levéltára. 25/1956. Válasz a nagykőrösi hitközség 1956. augusztus 7-i levelére, 1956. augusztus 15.

86 == *Új Kelet*, 1956. június 25. 2. Bár a megfogalmazás nem pontos, ezért lehet, hogy az Izraelből Magyarországra irányuló csomagokat jelentheti.

87 == MAOIH Levéltára. Levél, 1957. április 5.

88 == MAOIH Levéltára. Levél. Budapest, 1957. április 5.

levelében, hogy a hatóság ellenőrzi a raktárat, a kiadott mennyiséget, és hogy azok kapták-e meg a csomagokat, akiknek szánták. Vámmentesen már nem lehetett hozzájutni, ráadásul a hatóságnak fel kellett keresnie a Tel-Aviv és környéki címzetteket, „mert a tárolás és a biztosítás sokba kerül. Előlegeznie kell a magas helyi vámot is...”⁸⁹ Ezek a sorok és eljárások világosan mutatják azt, hogy az izraeli helyzet konszolidálódott, a csomagokat immár nem segélyként értelmezték az izraeli hatóságok, hanem importárúként, és ennek megfelelően bántak velük.

= = = Utózöngye – 1957 után

Az 1956-os forradalom nemcsak a magyar történelemben volt választóvonal, de a magyarországi zsidó ortodoxia történetében is. Bár még 1957-ben is küldtek szeretetcsomagokat, sok magyar zsidó (köztük ortodox) vándorolt ki külföldre. Izrael egyre erősödött (a bevándorlások által is), az ortodoxok létszáma és ezzel jelentőségük pedig csökkent a magyarországi zsidóság vallási térképén. 1957 augusztusában a БИHOT helyzetjelentést írt dr. Seifert Gézának, a БИH egyik vezetőjének, melyben a tagszámcsökkenésről írtak, valamint arról, hogy ezzel összefüggésben a kóserbaromfi-fogyasztás a negyedére, a tejfogyasztás a felére csökkent. A vidékiek is náluk veszik meg a húst, írták – Budapest központi szerepe még inkább jelentőssé vált.⁹⁰

A másik nagy változás az volt, hogy a szeretetcsomag kifejezés eltűnt, és a magánadományok helyett bizonyos állami vállalatok – az ortodox hitközség szigorú felügyeletével – kezdtek kóser húst exportálni Izraelbe. Ez a húsexport – bár korábban is jelen volt – 1957 után egyeduralmúvá vált, a szeretetcsomag segélyezési akciója pedig teljesen eltűnt. Az ilyen jellegű küldemények pedig nem csak Izraelbe irányultak: 1962 márciusában állami engedéllyel a budapesti ortodoxok egy bécsi zsidó közösségnek (Khal Jisrael) 300 kiló peszachi cukrot bocsátottak rendelkezésre, mert kifogytak belőle, és kérték a budapesti társaikat, hogy segítsenek.⁹¹

Egy állambiztonsági jelentés beszámol arról, hogy 1962 márciusában Athénból egy izraeli állampolgár érkezett Budapestre, aki a kóser vágást ellenőrizte.⁹² 1962 májusában az izraeli főrabbinátus kóser osztálya Sebestyén Antalhoz, a БИHOT főtitkárához írott levelében Pesach Seni megerősítette Mose (Majse) Weisz, azaz Weisz Márton ortodox rabbi autoritását a kóser vágásokkal kapcsolatosan. „Ismert számkra a Tórában való neveltetése és városodban az istenfélők gyülekezetében betöltött magas és szent pozíciója iránti elkötelezettsége is. Az a tény, hogy abszolút megbízunk éberségében és hozzáértésében a nálatok Izraelért (rituálisan) levágott húst illetően, eléggé bizonyítja ezt. Eltökélt szándékunk, hogy fontos gyülekezeteitekben és

89 = = MAOIH Levéltára. Fränkel Jenő levele az Elöljárósághoz (keltezetlen).

90 = = MAOIH Levéltára. Helyzetjelentés Dr. Szeifert alelnök részére a БИHOT-ról, 1957. augusztus.

91 = = MAOIH Levéltára. Jegyzőkönyv a БИHOT elöljárósági üléséről, 1962. március 4.

92 = = ÁBTL 3.1.2. M-18885. „Kovács” jelentése, 1962. március 30.

különösen a Tóra zászlajának hordozói között őszinte kölcsönös kapcsolatok legyenek, hogy felemeljük szent Tóránk gerendáját és micváinak megtartóit” – fogalmaz a héber nyelvű szöveg.⁹³ Az 1962 októberében megtartott ortodox előljárósági ülésen szó esett Efrati Simonról (az izraeli rabbinárus kósersági osztályának vezetőjéről) az „exportvágásokkal” kapcsolatosan, aki nem akart új szerződést kötni, hanem érvényben levőnek tekintette az egy évvel korábban megkötött szerződés pontjait. Emellett tudomásul vették, hogy Efratinak egy „használaton kívüli kis Széfer Tórárt [tóratekeresztet] nyújtottunk át prezentképpen”.⁹⁴

Efrati egyébként (aki rendszeresen látogatta a régiót⁹⁵) 1962 januárjában Magyarországon járt, és kijelentette, hogy a hús kóserságára csak Magyarországon ügyelnek a helyi zsidók, Jugoszláviában és Lengyelországban izraeli masgiachok működnek. Ezzel elismerte az ország kiemelt szerepét a régióban. Látogatása idején halt meg Paskusz Mór, a БИХОТ elnöke (a МИОК alelnöke és a БИХ elnökhelyettese), „akinek utolsó hivatalos ténykedése az izraeli rabbinárusal való megállapodás aláírása volt a vágások ügyében”.⁹⁶ Az elnök Efrati szerint az egyezmény aláírása után egy nappal hunyt el.⁹⁷

Az 1962. november 3-án a Külügyminisztérium protokoll-osztályának helyettes vezetője, Skonda Ödön fogadta Meir Shachart, Izrael ideiglenes ügyvivőjét.⁹⁸ Az izraeli követség vezetője elmondta: a zsidó állam nagy mennyiségű kóser húst importál Magyarországról, és ő intézte el azt, hogy az izraeli főrabbinátus hozzájárult ahhoz, hogy a budapesti ortodox hitközség tagjai vágják le az alapanyagot képező ún. exportmarhákat. Ezért nem kell saktereket Izraelből Budapestre küldeni, „amely sok ezer dolláros munkadíj-devizabevételt jelent Magyarországnak”, amiről (állítólag) Nyers Rezső pénzügyminiszter, az MSZMP Központi Bizottságának tagja is elismerően nyilatkozott a nagykövetnek. Bár nem biztos, hogy valóban a magyar gazdasági reformtörekvések iránt nagy érdeklődést mutató, azokkal szimpatizáló Sachar járta ki ezt a főrabbinátusnál, ám az igen, hogy ez a vallási szerv maximálisan megbízott a magyar ortodoxok szakértelmében. A magyar ortodoxia önállósága olyan erős volt, hogy 1962 novemberében megvédték saját emberüket, Schneider

93 == MAOIH Levéltára. Levél, 1962. május 22.

94 == MAOIH Levéltára. Jegyzőkönyv a БИХОТ előljárósági üléséről, 1962. október 28.

95 == Az *Új Kelet*, beszámolója szerint Efrati 1956 februárjában már Romániába készült, hogy tájékozódjon a vágási lehetőségekről. Izrael ugyanis a két ország közötti kereskedelmi egyezmény keretében nagy mennyiségű vágott marhát kívánt vásárolni. Ugyanezen év május végén Bécsen keresztül utazott Romániába – a román kormány meghívására –, és a lap szerint „valószínű”, hogy Magyarországra is ellátogat. A hír alapján nem tudjuk, hogy a vágott marha egyfajta elővásárlás volt, vagy sem. Kósersági küldetés. *Új Kelet*, 1956. február 20. 4.; Kásrut-szakértő utazott Romániába és Magyarországra. *Új Kelet*, 1956. május 30. 3.

96 == Magyarországról hozott üdvözlöt Simon Efrati rabbi. *Új Kelet*, 1962. január 31. 3.

97 == Uo.

98 == ÁBTL 3.1.5. O-12233. Shachar ideiglenes izraeli ügyvivő látogatása, 1962. november 3.

Márkuszt, az izraeli exportvágás felügyelőjét (masgiach), holott az izraeli Efrati rabbi követelte az elbocsátását.⁹⁹

A következő években – egészen 1967-ig – szintén van nyoma a folyamatos izraeli kapcsolatnak a kóser hús tekintetében, és a Terimpex végig partnerként szerepelt az ügyletben. 1963 februárjában a Budapesti Marhavágóhid hűtőüzeme alkalmatlanná vált a hűtésre, így – a Terimpex javaslatára – a levágott húst a Kecskeméti Hűtőüzembe szállították, amíg az izraeli szállításra sor nem került. Vallási felügyelőt (masgiach) is küldtek Kecskemétre.¹⁰⁰ 1964-ben a Terimpex azzal kereste meg a budapesti ortodoxiát, hogy kóser szalámi előkészítésében – a Budapesti Szalámigyár gyártásában – működjenek közre. A főtitkár készített egy megállapodás-tervezetet, a szalámigyárral pedig közölték azokat a „rituális feltételeket”, melyek mellett hajlandók együttműködni. *„Azt is közli Főtitkár, hogy ezzel kapcsolatban a metszőkkel és rabbival több ízben megtekintették a szalámigyárban az ott fennforgó körülményeket, helyiségeket, gyártási eszközöket és ezek megtekintése után a metszők és a rabbi közölték a Főtitkárral azokat a feltételeket, amelyek mellett hajlandók a rájuk háruló feladatokat elvégezni és ezt a hitközség részére a szalámigyár által fizetendő összeg 40%-ában határozták meg. Főtitkár közli még, hogy ezen kiadáson kívül még a hitközséget terhelné a hús reinigolásával és 3 masgiach alkalmazásával járó kiadás is, amelyet 250 db marha feldolgozásánál kb. 10 000 forintba stípiulál”* [sic!] – hangzott el az előjárósági ülésen. Ezen tudomásul vették a főtitkár referátumát, és hozzájárultak a felolvasott megállapodási tervnek a szalámigyár felé való továbbításához, egyben a főtitkárt megbízták azzal, hogy ennek alapján megkösse a megállapodást.¹⁰¹

A megállapodás minden bizonnyal megszületett, ugyanakkor az biztos, hogy a hatnapos háború után, a diplomáciai kapcsolatok befagyásakor ezek az egyezmények sem voltak továbbá érvényesek. Az 1980-as évekig nem volt nyoma annak,¹⁰² hogy bárki is foglalkozna a kóser húsgyártás ötletével, miközben a magyar vallásos zsidóság igényeit kielégítették a meglévő struktúrák: metszők, vallási felügyelők, rabbi és boltok.

== Összefoglalás

A kóser szeretetsomag-akció, amely a magyarországi ortodox zsidóság szolidaritási megnyilvánulása volt a nehéz helyzetben lévő zsidó állammal és a korábbi jisuvval, a palesztinai zsidó közösséggel, fontos jele volt a két állam közötti kapcsolatrendszernek akkor, amikor a diplomáciai kapcsolatok – bár még léteztek, de – alacsony

99 == MAOIH Levéltára. Jegyzőkönyv a BIHOT előjárósági üléséről, 1962. november 18.

100 == MAOIH Levéltára. Jegyzőkönyv a BIHOT előjárósági üléséről, 1963. február 11.

101 == MAOIH Levéltára. Jegyzőkönyv a BIHOT előjárósági üléséről, 1964. április 14.

102 == ÁBTL 3.2.5. O-8-532/1. Jelentés, 1981. december 15.

szinten működtek. A szolidaritás magas szintjét mutatja, hogy abban az időben került sor erre az akcióra, amikor a magyar vallásos zsidóság maga is kapott ilyen csomagokat. Harry Goodman, az Agudat Yisrael ortodox zsidó világszervezet európai elnöke, aki 1955 koratavaszán látogatott Budapestre, büszkén jelentette ki, hogy a város nyolcezer vallásos zsidója számára rendszeresen küldenek szeretetsomagokat.¹⁰³

Az egész akció mutatja, hogy a magyar ortodox zsidóság intézményei, a kóser-ság magyarországi ortodox vallási „menedzsmenete” iránt töretlen volt a bizalom a palesztinai jisuv, majd később az izraeli állami-vallási intézmények vezetői részéről. Még az izraeli haredi (ultraortodox) társadalom részéről is megvolt ez az attitűd a magyar kasrut (kóser-ság) iránt, sőt az Izraelen kívüli ortodox világ is elfogadta az ezzel kapcsolatos magyarországi vallási-rituális gyakorlatot.¹⁰⁴ Azt azonban meg kell jegyeznünk, hogy Izraelnek a saját nehéz gazdasági-társadalmi helyzetére reflektáló és folyamatosan változó hús- és élelmiszer-politikája miatt a zsidó állam hatásai sokszor bürokratikus akadályokat gördítettek a külföldről érkező csomagok fogadása elé. Az izraeli magyar média (főleg az *Új Kelet*) pedig – érzékelhetően ideológiai-politikai okokból – a jelentőségénél sokkal kisebb súlyt tulajdonított az akciónak, a kóser-sággal kapcsolatosan pedig a semlegességtől az iróniáig terjedt az a skála, amelynek keretei között az újságírók kifejezték gondolataikat.

A sajátos kóserhús-szállítási akciót később – 1957 után – az izraeli gazdasági helyzet (benne az élelmezés) javulása, a lakosság életszínvonalának emelkedése, a viszonyok konszolidációja feleslegessé tette. Ugyanakkor a Budapestről kiinduló kóserhús-küldemények nem álltak le, hanem kóserhús-export formájában érkeztek Izraelbe egészen addig, amíg szovjet kezdeményezésére 1967-ben meg nem szakadtak a diplomáciai kapcsolatok, melyeket a kereskedelmi kapcsolatok leépülése követett.

=== Levéltári források ===

Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára (ÁBTL)

1.4. Államvédelmi Hatóság iratai

1073/1950. Dr. Sebestény Antal ügye

103 == Mit tapasztalt az Agudat Jisráél elnöke Magyarországon? *Új Kelet*, 1955. március 4. 7.

104 == A Hanna étterem, illetve Szociális Konyha (mely korábban a Kertész utca 32.sz. alatt működött, majd 1966-ban került mai helyére, a BIHOT komplexumba) kóser-ságát a vallásos zsidó világ túlnyomó része elismerte, így aztán étkeztek az étteremben, és az ide látogató turisták is fogyasztották a BIHOT rabbijai által felügyelt termékeket. Lásd Kecskeméti György: A HANNA szociális konyha új helyisége. *Új Élet*, 1966. december 1. 4.

- 2.1. A volt zárt irattár levéltári anyaga
IV/15-a Dr. Gálos Henrik és társai
- 3.1.2. Munka dossziék
M-18885 „Jogász”
- 3.1.5. Operatív dossziék
O-12233 Shachar Meir
- 3.2.5. Operatív dossziék (O-8-dossziék)
O-8-532/1 Kaméleon – Az izraeli hírszerzés

Magyarországi Autonóm Ortodox Izraelita Hitközség (ΜΑΟΙΗ) Levéltára
Vegyes, rendezetlen anyagok

Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára (MNL OL)
XIX-A-21-a Állami Egyházügyi Hivatal. Elnöki iratok.
Magyarországi Izraeliták Országos Képvisellete

Vera and Donald Blinken Open Society Archives (OSA)
[Vera és Donald Blinken Nyílt Társadalom Archívum]
300-1-2-6733. Records of Radio Free Europe/Radio Liberty
[Szabad Európa Rádió/Szabadság Rádió felvételei]

=== Hivatkozott irodalom ===

Dombi, 2020

Dombi Gábor: *Osztályellenségek. Az 1951-es budapesti kitelepítés zsidó áldozatai.*
Nemzeti Emlékezet Bizottsága, Budapest.

Frojimovics, 2008.

Frojimovics Kinga: *Szétszakadt történelem. Zsidó vallási irányzatok Magyarországon
1868–1950.* Balassi, Budapest.

Rozin, 2014

Rozin, Irit: Meat Consumption, Austerity and Collective Identity in 1950s
Israel. *Zmanim*, 128. sz. 70–83. (héberül)

Schück, 1959

Schück Jenő: Az orthodoxia a felszabadulás után. In: *Új Élet Naptár 1959 (5719/5720).*
Magyar Izraeliták Országos Képvisellete, Budapest. 156–162.

==== Sajtó ====

Új Kelet, 1950–1966

==== Internetes hivatkozások ====

Bocskai, 2003

Bocskai Sándor: A rabbik nem csak tapsoltak. <https://zsido.com/a-rabbik-nem-csak-tapsoltak/> (utolsó letöltés: 2023. július 14.).

Oberlander, 2016

Oberlander Báruch: Egy elveszett rabbigeneráció nyomában. <https://zsido.com/egy-elveszett-rabbigeneracio-nyomaban-ortodox-rabbiavatasok-magyarorszagon-1945-1989-ig/> (utolsó letöltés: 2023. augusztus 2.).

Kulcsszavak

=====

holokauszt, zsidóság, Közel-Kelet, vasfüggöny

Seifert Géza elnök beszédét tart. Budapest VII. Síp utca 12., a Magyar Izraeliták Országos Képvisellete (ma a Magyarországi Zsidó Hitközségek Szövetsége) székházának díszterme, a Magyar Izraeliták Országos Képvisellete teljes ülése 1968 május 26-án. Seifert Géza elnöktől balra Benoschofsky Imre főrabbi, jobbra kettővel Schuck Jenő ortodox főrabbi, majd Scheiber Sándor főrabbi és Salgó László főrabbi.

Fortepan / Bauer Sándor

/ Export from a Gift Parcel /

The Hungarian Orthodox Jews' canned kosher food mission to Israel (1948–1957)

The article deals with a very important and hitherto undiscussed series of events, how (Jewish) Orthodoxy in Budapest helped the Jewish community (Yishuv) in Palestine, and later Israel, with meat supplies. The process, which began in 1948, presumably at the request of the Tel Aviv rabbinate, continued until the late 1950s.

After 1957, the improvement of the economic situation (including the food situation) in Israel, the rise in the living standards of the population and the consolidation of relations made special kosher meat transport operation redundant. However, kosher meat shipments from Budapest did not stop, but continued to arrive in Israel in the form of kosher meat exports until the break in diplomatic relations in 1967, followed by the breakdown of trade relations, at the Soviet initiative. The text also describes the historical, halachic, economic and diplomatic background to the event, providing explanation to this unique phenomenon.

Terimpex, Budapest V. Károlyi (Károlyi Mihály) utca a Ferenczy István utca felől az Irányi utca felé nézve, 1973.

Fortepan / Budapest Főváros Levéltára. Levéltári jelzet: HU_BFL_XV_19_c_11